

УДК 371–057.87(477):050(477.52/.6)

К 63

Ганна КОЦОПЕЙ

ОСОБИСТІТЬ УЧИТЕЛЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ РЕДАКЦІЇ ЖУРНАЛУ “ДОМЬ И ШКОЛА” (1863 – 1864 рр.)

У статті на основі окремих сюжетів із публікацій, розміщених на сторінках періодичного видання Прикарпаття “Домь и Школа”, простежено педагогічні погляди тогочасних кореспондентів-педагогів на майстерність учителя, його роль у вихованні особистості; підкреслено спрямованість часопису на підвищення професійності та інтелектуального розвитку педагога.

Ключові слова: Прикарпаття, українська молодь, педагогічна думка, періодичне видання, вчитель, особистість педагога.

Постановка проблеми. Становлення України як незалежної держави зумовило кардинальні трансформації у суспільному житті, відкрило можливість її входження у світовий геополітичний простір. Це викликало зміну характеру функціонування соціальних інститутів і структур, у тому числі і системи педагогічної освіти.

Демократичні процеси сприяли розширенню можливостей для національно-культурного відродження української нації, котре тісно пов'язане з її духовним оновленням. Помітною є тенденція до більш активного зацікавлення громадянства історією формування виховного ідеалу української молоді та підготовкою педагогів. У цьому контексті актуальним є вивчення матеріалів періодичних видань Прикарпаття другої половини ХІХ – початку ХХ ст., де їхні кореспонденти прямо чи опосередковано торкаються цих питань.

Преса має важливе значення для розвитку суспільства, адже відображає процеси громадського, політичного, культурного життя народу і є засобом інформування, просвітництва, популяризації

різноманітних ідей. Із появи першого часопису і до сьогодні на сторінках періодики можна простежити розвиток держави, прагнення нації щодо освіченості громадян.

Аналіз різноманітних проблем, які висвітлювались у пресі, проводять як теологи, психологи, так і філософи, історики, політологи й педагоги. Фундаментальною, на наш погляд, є праця А. Животка “Історія української преси” [8], в якій розглянуто процес розвитку української періодики від її зародження до середини ХХ ст. Вчений зробив значний внесок у вітчизняну журналістику. Його вважають найсумліннішим дослідником української преси взагалі й закарпатської зокрема. За масштабами охоплення фактологічного матеріалу, залученням до наукового обігу колосального масиву архівних джерел української еміграції, кількістю повернених, імен засновників, творців і меценатів українських часописів, які безпідставно були вилучені свого часу з вітчизняної історіографії, це видання є на сьогодні найповнішим. Об’єктивно і всебічно автор показує, в яких умовах і як розвивалася наша періодика на українських теренах і в діаспорі від зародків її у козацькі часи до Другої світової війни.

У контексті нашої розвідки важливим є 3-томне видання “Українські часописи Львова 1848 – 1939 рр.”. У ньому українська преса Львова досліджується як цілісне і самостійне явище. У першому томі вона розглядається як важлива складова історії української журналістики другої половини ХІХ ст. Автори “аналізують складні процеси становлення і розвитку цієї періодики, її фахову і партійно-політичну диференціацію, осмислюють вплив на формування національної свідомості галичан та українства загалом” [17].

Проте проблеми педагогічної думки на сторінках періодичних видань Прикарпаття другої половини ХІХ – початку ХХ ст., а саме – питань розвитку особистості вчителя та його впливу на формування виховного ідеалу української молоді, торкалося небагато дослідників. Зокрема, В. Передирій розглядає особливості становлення та розвитку львівської педагогічної преси другої половини ХІХ – початку ХХ ст., де намагається визначити основну проблематику тогочасних педагогічних часописів [15].

Е. Грицак [1] у статті “Українські педагогічно-шкільні та вчительські часописи й журнали” подає бібліографічний огляд

українських педагогічно-шкільних та вчительських часописів Прикарпаття означеного періоду, однак не розглядає зміст публікацій, які торкаються педагогічних поглядів того часу.

Зважаючи на незначну кількість наукових праць, присвячених вивченню особливостей педагогічної думки щодо формування виховного ідеалу української молоді, особистості вчителя на сторінках педагогічних періодичних видань, ставимо собі за мету у максимальному обсязі охарактеризувати міркування кореспондентів львівського часопису “Домь и Школа” з приводу цієї проблеми.

Мета статті: розкрити основну педагогічну проблематику журналу “Домь и Школа” та проаналізувати педагогічні думки активних дописувачів часопису щодо особистості вчителя.

Друга половина XIX ст. характеризується стрімким пожевленням культурно-освітнього життя на Прикарпатті. У зв'язку з цим чималої популярності набуває педагогічна преса – зокрема, педагогічно-шкільний часопис “Домь и Школа” (видавався у Львові впродовж 1863 – 1864 рр.) за редакцією І. Гушалевича [1, 134 – 135]. Іван Гушалевич відомий на Прикарпатті передовсім як галицький поет, письменник і драматург, політичний діяч, журналіст, видавець, греко-католицький священник. Народився 4 грудня 1823 р. в селі Палашівка Заліщицького повіту (тепер Тернопільська область).

Середню освіту здобув у Бучачі, а вищу – на богословському факультеті Львівського університету та водночас закінчив і філософський факультет. Після закінчення Львівського університету викладав російську мову у львівських гімназіях. Із 1855 р. обійняв парафію в селі Яновець. У 1861 р. був обраний депутатом крайового Галицького сейму, а у 1866 р. – депутатом австрійського парламенту. В 1849 р. він видавав газету “Новини”, пізніше – тижневик “Пчола”, у 1851 – 1852 рр. – “Зоря

**Редактор часопису
“Домь и Школа” –
Іван Гушалевич**

Галицька”, а через десять років – “Домъ и Школа” [18, 7–73]; [2, 91 – 97]; [17, 128 – 129].

Редакція журналу публікувала на його сторінках в основному статті на релігійну тематику, а також матеріали виховного характеру, в яких розповідалося про педагогічні методи, прийоми та засоби виховання молодого покоління. Статті на педагогічну тему не виділялися редакційною колегією як найважливіші, вміщувалися майже у кінці видання.

У педагогічній рубриці друкувалися матеріали, де тлумачилися чергові постанови й розпорядження міністерства освіти, обговорювалися проблеми організації вчительської роботи, методи навчання і виховання дітей.

Зокрема, на шпальтах часопису обговорювалися проблеми тогочасного життя школи [20]. У них подано результати перевірки інспектором Консисторії шкіл Стрия, Бучача, Городка, Долини, Коломиї, Станіславова, Бережан та інших міст Прикарпаття. Тут в основному увага звертається на виявлені недоліки, у релігійно-моральному вихованні учнів та на особливості викладання німецької мови, яка в той час мала першочергове значення [20].

Значне місце у часописі “Домъ и Школа” належить з'ясуванню ролі вчителя у формуванні виховного ідеалу української молоді. Зокрема, у статті “Учитель долженъ старатися о поважаніе у своихъ учениковъ” акцентується, що саме шкільний учитель є основним критерієм формування у дітей любові, поваги та шанобливого ставлення до ближнього, оскільки саме він крізь призму своєї вчительської діяльності та на власному прикладі сприяє процесу становлення і розвитку цих моральних якостей [9]. На думку кореспондентів журналу, учитель повинен постійно бути “приготовлений вступати в школу”. Ця проблема була вельми актуальною у другій половині XIX – на початку XX ст., оскільки чимало сільських педагогів Прикарпаття не прагнули у часи шкільного навчання звертати учнівську увагу на моральні якості людини і тим самим породжували їхню байдужість до цього. Окремі кореспонденти намагалися ліквідувати такі прогалини у тогочасній шкільній педагогіці своїми дописами до часопису [13].

Чималу увагу газета звертає на те, що головною моральною основою етики педагогічного спілкування має бути добре,

гуманне ставлення вчителя до дітей, яке включає повагу до особистості, співчуття, любов. Акцентуючи саме на любові вчителя до свого учня, редакція стверджує, що любов педагога до дітей – одна з головних передумов досягнення належної результативності виховання, тому, що вона має величезну силу позитивного впливу. Якщо ж сільський учитель не любить дітей, він не зможе захопити їх своїми інтересами, прагненнями, зрозуміти їхню душу тощо. З цього приводу кореспондент часопису “Домъ и Школа” підкреслює, що “між учителем та учнем повинен бути тісний союз і тут тільки любов зможе такий союз налагодити і скріпити” [11].

Водночас редакція часопису звертає увагу на те, що учитель повинен приділяти увагу святій вірі в процесі формування виховного ідеалу української молоді. З цього приводу на шпальтах журналу була вміщена стаття “Учитель долженъ въ школѣ чувства святой виры розгръбвати”, у якій акцентується, що релігія належить до чинників виховання, які водночас апелюють як до розуму, так і до душі дитини. Віра є могутнім каталізатором розвитку душі, становлення здатності людини усвідомлювати все розумом і бачити серцем. Загалом виховання на засадах релігії спонукає учня, а в майбутньому дорослого покладатися на себе і виробляти в собі почуття відповідальності за себе й за інших [10].

Активним дописувачем періодичного видання був учитель зі Стрия, співредактор “Дома и Школи” Степан Дубравський. Знаний галицький педагог С. Дубравський народився у 1829 р. Був першим головою “Просвіти” на Стрийщині, при якій заснував фонд свого імені для видавництва популярних книжок. Як один із основоположників “Руської бурси”, яку було збудовано за кошти української громади, заповів їй частину свого майна як фондовий капітал, з відсотків котрого щороку виплачувалося 5 стипендій для бідних учнів. Після року свого керівництва “Просвітою” С. Дубравський очолює “Руське Педагогічне Товариство” [16]; [11]; [13].

У 1860-х рр. С. Дубравський був ініціативним кореспондентом газети “Слово” зі Стрия і стрийського округу. Він належав до москвофільського напрямку й активно співпрацював із москвофільськими періодичними виданнями. У 1890 р. у Стрию було засновано ще одне політичне українське товариство “Підгір-

ська Рада”, очільником якого став С. Дубравський. Помер на 79-му році життя 26 серпня (9 вересня) 1909 р. у Стрию [16]; [11]; [13]. Серед посмертних документів, що зберігаються в архіві Стрийського краєзнавчого музею “Верховина”, є його заповіт, у якому він відписав свою бібліотеку Державній гімназії у Стрию і призначив певну суму для створення “Бібліотеки фундації ім. С. Дубравського”. Також у фондах “Верховини” зберігся його реферат “Основи впорядкування народних шкіл в Галичині”, написаний за дорученням Шкільної Ради, де автор подав характеристику стану шкільництва у Галичині в 70-х роках ХІХ ст. [14].

У статтях “О средствахъ до дальшого образования для учителей при школахъ народныхъ”, “О упосаженію учителей при школахъ народныхъ”, “О внѣшнемъ урядовомъ постановленію учителя народного” С. Дубравський порушив питання недалужої майстерності педагогічних кадрів та запропонував своє бачення майбутнього зростання кваліфікації учителів. На думку С. Дубравського, стимулом для цього повинно бути створення для сільських учителів належних умов праці. У своїх кореспонденціях С. Дубравський подає із власного досвіду цікаві матеріали стосовно умов життя народного учителя. Значний акцент кореспондент робить на тому, що в селах не вистачає педагогічної літератури, котра б стимулювала педагогів до проведення конференцій як організаційно-виховних заходів, на яких могли б відшліфовуватися основні критерії виховних традицій учителів і учнів [3]; [4]; [5].

Водночас С. Дубравський торкався проблеми розумового виховання, яке відносив до складових виховного ідеалу української молоді. Він вважав, що дитина, вперше приходить до школи, стикається із думкою, як у майбутньому зможе розпоряджатися своїми знаннями. Саме над розв’язанням цієї проблеми покликані працювати вчитель та батьки, оскільки розумове виховання – безперервний, цілеспрямований вплив учителя й дорослих на розумовий розвиток дитини з метою формування системи знань про навколишній світ, розвитку пізнавальної діяльності, здатності до самостійного пізнання. Метою розумового виховання є підвищення рівня загального розвитку молоді [6, 101 – 102].

На думку С. Дубравського, розумове виховання забезпечує необхідний рівень розвитку учнів під час систематичного навчання, в іграх і на заняттях, у повсякденному житті. Визначальну роль при цьому відіграє спілкування з учителем та дорослими і водночас власна пізнавальна діяльність. Особливої уваги педагогів потребує формування в учнів основ культури розумової праці, що є передумовою високопродуктивної інтелектуальної діяльності. Вагомим є дозування науки, оскільки помірне подання знань сприяє розвитку ерудиції, формуванню світогляду, оволодінню системою наукових і прикладних знань, досвіду пізнавальної діяльності, здатності до прийняття нетрадиційних рішень, що загалом характеризують інтелект учнів. Під час розумового виховання учня вчитель повинен розвивати в дитини пізнавальні процеси (відчуття і сприймання, мислення та мовлення, пам'ять та увагу). Це буде сприяти сформованості в учнів уміння міркувати, обґрунтовувати свої думки, діяти адекватно до вимог старших, виявляти інтерес до пізнання довкілля, здатність швидко і правильно розуміти те, що їм говорять, вибудовувати власні судження, користуватися поняттями й узагальненнями [6, 102 – 103]; [7, 111 – 112].

Підсумовуючи, підкреслимо, що зміст часопису “Домь и Школа” висвітлював не лише проблеми тогочасної школи, а й питання ведення господарства, лікування та ін. Щодо стану освіти, то журнал інформував читачів про розпорядження шкільного міністерства та пропонував матеріали, які стосувалися шкільних нововведень. В окремих рубриках подавалися відомості у вигляді хронік про роботу окремих шкіл Прикарпаття в напрямі організації виховних заходів, видання нових підручників з педагогіки тощо.

Щоб допомогти вчителям у підготовці до уроків та набутті нових педагогічних навичок, редакція публікувала добірки матеріалів з вітчизняної історії та природничих наук. Водночас у часописі відкрито обговорювалися проблеми кваліфікованості вчителів (першопричиною її низького рівня вважалися недостатня оплата праці педагога, невідповідні умови праці тощо). Також на сторінках часопису частими були дописи із міст і сіл Прикарпаття, зокрема кореспонденції стрийського педагога С. Дубравського. У своїх статтях автор намагався обстоювати потреби галицьких сільських учителів, учнів і водночас давав поради педагогам що-

до правильного ведення навчально-виховного процесу з метою формування виховного ідеалу української учнівської молоді. Назагал його публікації цінні тим, що спрямовували учителя на відстоювання своїх прав та потреб, на підвищення професійності та інтелектуального розвитку.

Література

1. Грицак Е. Українські педагогічно-шкільні та вчительські часописи й журнали (Бібліографічний огляд) / Е. Грицак // Українська школа. – 1938. – Ч. 7/12.
2. Дисак Ф. Гушалеви́ч Іван Миколайович / Ф. Дисак // Українська журналістика в іменах : Матеріали до енциклопедичного словника / За ред. М.М. Романюка. – Львів, 1996. – Вип. 3. – С. 91 – 97.
3. Дубравський С. О внѣшнемъ урядовомъ постановленію учителя народно́го / С. Дубравський // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 10. – С. 77 – 78.
4. Дубравський С. О средствахъ до дальшого образования для учителей при школахъ народныхъ / С. Дубравський // Домъ и Школа. – Львов, 1864. – Ч. 5. – С. 38 – 40.; Ч. 6. – С. 45 – 48.
5. Дубравський С. О упосаженію учителей при школахъ народныхъ / С. Дубравський // Домъ и Школа. – Львов, 1864. – Ч. 8. – С. 62 – 64.; Ч. 9. – С. 69 – 70.
6. Дубравський С. Яковымъ способомъ возможно есть силы умственныи у дѣтей возбуждати, и сіи дальше розвивати / С. Дубравський // Домъ и Школа. – Львов, 1864. – Ч. 13. – С. 101 – 103.
7. Дубравський С. Яковымъ способомъ возможно есть силы умственныи у дѣтей возбуждати, и сіи дальше розвивати / С. Дубравський // Домъ и Школа. – Львов, 1864. – Ч. 14. – С. 111 – 112.
8. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – К. : Наша культура і наука, 1999. – 362 с.
9. И. В. Г. Учитель долженъ старатися о поважаніе у своихъ учениковъ / И. В. Г. // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 16. – С. 124 – 125.
10. Л. К. Учитель долженъ въ школѣ чувства святой выры розгрѣвати / Л. К. // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 29. – С. 227 – 228.
11. Любовь учителя къ своимъ ученикамъ // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 29. – С. 226 – 227.
12. Мандрик М. Стрийщина. Сторінки історії / М. Мандрик, В. Романюк. – Кн. І. – Стрий : Щедрик, 2009. – 686 с.
13. О приготовленію учителя до школы // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 26. – С. 204 – 205.
14. Оленська О. Дубравський Степан / О. Оленська. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stryi.com.ua/history/slavetna>

stryishchyna/999-dubravski-stepan.

15. Передирій В. Становлення львівської педагогічної преси (друга половина XIX – початок XX ст.) / В. Передирій // Зб. пр. Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 3 – 23.

16. Посмертний вѣсти. Стефанъ Дубравскій // Галичанинъ. – Львів, 1909. – Н-рѣ 193. – 29 августа. – С. 3 – 4.

17. Романюк М. Українські часописи Львова 1848 – 1939 рр. : Історико-бібліографічне дослідження : у 3 т. / Романюк М.М., Галушко М.В. – Т. 1. – 1848 – 1900 рр. – Львів : Світ, 2001. – 744 с.

18. Франко І. Іван Гушалевиц / І. Франко // Франко І. Збір. тв. у 50-ти томах. – К. : Наук, думка, 1982. – Т. 35. – С. 7 – 73.

19. Чорновол І. Гушалевиц Іван / І. Чорновол // Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. – Львів : Тріада плюс, 2010. – С. 128 – 129.

20. Школьны посѣщенія // Домъ и Школа. – Львов, 1863. – Ч. 6. – С. 37 – 38.; Ч. 7. – С. 42 – 43.; Ч. 8. – С. 58 – 59.; Ч. 9. – С. 66 – 67.

Коцопей Анна. Личность учителя в педагогической мысли редакции журнала “Домъ и Школа” (1863 – 1864 гг). В статье на основе отдельных сюжетов из публикаций, пна страницах периодического издания Прикарпатья “Домъ и Школа” прослежены педагогические взгляды корреспондентов-педагогов о мастерстве учителя, его роли в воспитании личности; подчеркнута направленность журнала на повышение профессионализма и интеллектуального развития педагога.

Ключевые слова: Прикарпатье, украинская молодежь, педагогическая мысль, периодическое издание, учитель, личность педагога.

Kotsopoy Hanna. Personality of teacher in educational thought of the magazine “House and School” (1863 – 1864). On the basis of individual subjects of articles placed on the pages of periodical publication of the Precarpathian region “House and School”, the author traced pedagogical views of contemporary reporters on the teachers’ skills, their role in the education of the personality; emphasized the focus of the magazine to enhance professional and intellectual development of teachers.

Key words: Precarpathian region, Ukrainian youth, educational thought, periodical, teacher, personality of teacher.